

PROTIVUREČNOSTI U RAZVOJU SAVREMENE RATNE TEHNIKE

Epohalna naučno-tehnička dostignuća poslednjih decenija uzdigla su savremenu nauku i tehniku na takav stepen razvoja da nam gotovo svaki dan donosi nešto novo, mnogo savršenije od ranije poznatog. Tempo razvitka na polju nauke i tehnike postao je tako brz da i najsmelija predviđanja i zamisli mogu biti prevaziđeni novim, smelijim već u trenutku svoga rađanja. Do sada neviđeni intenzitet dobila su istraživanja u svim naučnim oblastima, ali su na izmenu starih shvatanja o mogućnostima u nauci i tehnici najviše uticala dostignuća na polju atomske fizike, raketne tehnike i elektronike. Saznavanjem tajni atoma, nauka je došla do novih, ranije nepoznatih, čestica neutrona, protona, elektrona i drugih koje su omogućile da se otkriju novi izvori energije čija snaga prevazilazi sva ranija predviđanja.

Ova epohalna dostignuća našla su svoju najširu primenu u razvoju savremene ratne tehnike, u proizvodnji oružja najveće razorne moći. Samo 6 godina posle pronalaska nuklearne energije, u avgustu 1945. godine nad Hirošimom i Nagasakijem upotrebljene su prve atomske bombe, jačine 20 KT. Sedam godina posle ovih prvih eksplozija atomskih bombi izvršena je prva proba (novembra 1952. u SAD) termonuklearne (hidrogenske) bombe na bazi fisiono-fuzionog procesa, doduše još ne i upotrebljive u ratne svrhe zbog veličine. Već sledeće godine (avgust 1953. u SSSR) bila je isprobana termonuklearna avionska bomba. Ove prve termonuklearne bombe su bile, sa svojih nekoliko MGT, preko 20 puta jače od »hirošimске« koja je prouzrokovala više od 100.000 ljudskih žrtava. Danas postoje već stokovi termonuklearnih bombi jačine od nekoliko do 50 pa i 100 MGT.¹ Američki fizičar dr Ralf Lap tvrdi da SAD u svojim stokovima imaju 50.000 atomskih bombi. Američki naučnik, dobitnik Nobelove nagrade za mir, Pauling došao je kroz proračune do zaključka da SAD raspoložuju zalihama nuklearnih i termonuklearnih bombi ukupne jačine oko 240.000 MGT.² Prema tome, razorna snaga postojećeg stokiranog nuklearnog i termonuklearnog oružja iznosi oko 320.000 MGT, tj. 16 miliona »hirošimskih« atomskih bombi. Približne podatke o raspoloživim količinama atomskih sredstava daje i sovjetski naučnik Aleksandar Kusin po čijem proračunu je svet u 1962. godini raspolagao sa 200 do 500.000 MGT atomskih eksploziva.³ Otuda se na ove podatke, iako nisu zvanični, može osloniti.

¹ Termonuklearna bomba koju je SSSR aktivirao 30. IX 1961. godine u arktičkoj oblasti bila je jačine 50 MGT. U novijim materijalima sovjetskih i američkih pisaca stalno se pominju termonuklearne bombe jačine 60 i 100 MGT.

² Podaci iz američkog časopisa *Manjina jednog* objavljeni u *Politici* od 14. X 1963. godine.

³ Podaci prema članku austrijskog generalštabnog pukovnika Leeba, *Sveobuhvatna odbrana zemlje*, *Der Soldat* br. 11 i 12/63.

Polazeći od ovih podataka, kao od približno tačnih, treba odmah istaći da je eksplozivna snaga raspoloživih atomskih sredstava dovoljna, po proračunu Paulinga, da SAD mogu uništiti glavne privredne i demografske centre u SSSR dvanaest puta, a SSSR iste takve objekte u SAD osam puta.⁴

Iako se proračuni Paulinga, o mogućnosti uništenja raspoloživim atomskim sredstvima, baziraju verovatno na teoretskim, a ne na praktičnim mogućnostima razaranja, ipak je očigledno da količina proizvedenih atomskih sredstava prevazilazi potrebe rata. Jer, ako se radi čak i o totalnom uništenju protivnika, kao ratnom cilju, dovoljno ga je uništiti jednom. A to je sigurno moguće učiniti postojećom razornom snagom koja odgovara eksplozivnoj moći od preko 800 tona TNT na svakog građanina SAD i SSSR. Zato se logično, nameće pitanje — čemu je onda potrebna dalja proizvodnja atomskih sredstava? Očigledno je da su razlozi pretežno političke prirode, a ne u potrebama za eventualni rat. Oni su, pre svega, u politici hladnog rata i ravnoteže u odnosu snaga i na taj politici zasnovanoj trci u naoružanju koja omogućuje kapitalističkim monopolima basnoslovne profite. Jer, trkom u naoružanju obezbeđuju se vojne porudžbine koje omogućuju diktiranje cena, ubrzavanje obrta kapitala, oslobađanje trgovinskog rizika i prenošenje tereta skupnih opita na leđa naroda. Na taj način kapitalistički monopoli kroz proizvodnju oružja osiguravaju za sebe za 50 do 100% veće profite nego kada bi svoju proizvodnju usmerili za civilne potrebe.⁵

Iako je već razorna moć proizvedenih vrsta hidrogenskih bombi gotovo iznad mogućnosti shvatanja,⁶ i mada daljem povećanju eksplozivne jačine ovih bombi praktično nema granica, ne samo da se ne prestaje sa proizvodnjom već poznatih atomskih i hidrogenskih bombi, nego se traga za novim, još jačim. Traga se za atomskim bombama na bazi fisiono-fuziono-fisionog (trofaznog) procesa koje se nazivaju »uranske« ili »fotoske«, čija se proizvodnja opravdava mirnodopskim potrebama. Pretpostavlja se da bi one mogle u centru eksplozije proizvesti temperaturu od preko 60 miliona C°. Međutim, još nije utvrđeno šta se događa na takvim temperaturama, a to saznanje je neophodno i za njihovu mirnodopsku i za ratnu upotrebu. Čine se, dalje, napori da se dođe do tzv. čiste nuklearne bombe bez radioaktivnog zračenja da bi se obezbedila sloboda manevra sopstvenim snagama na zemljištu prekrivenom vlastitim nuklearnim udarima. Vrš se pripreme i za proizvodnju neutronske bombe čije bi se dejstvo ispoljavalo, pre svega, u biološko-hemijskom razaranju ljudskog organizma.

Istovremeno sa procesom osvajanja novih atomskih oružja sve veće i veće razorne moći tekao je i proces prilagođavanja njihove težine i oblika prenosnim sredstvima. Taj proces je išao u dva pravca. Dok se, s jedne strane, težilo ka stvaranju oružja velike strategijske vrednosti, dotle se, s druge strane, naglašena pažnja poklanjala naporima da se smanji »kritična masa« i na taj način stvore uslovi za proizvodnju

⁴ Isto kao pod. 3.

⁵ Žan Kanapa, *Militarizacija ekonomike i politike*, časopis *Международная жизнь* br. 9/63.

⁶ Prva eksperimentalna eksplozija hidrogenske bombe u SAD izbrisala je sa geografskih karata ostrvo Eugalibu. Pečurka joj je bila prečnika 150, a visine 40 km.

taktičkog nuklearnog oružja, a u današnje vreme se govori i o mogućnosti proizvodnje nuklearnog oružja pešadije. Tako su u vojne arsenale savremenih atomskih sila ušla najraznovrsnija sredstva novog, do sada nepoznatog, kvalitetno potpuno različitog nuklearnog i termonuklearnog naoružanja. Ona su danas izrađena u vidu atomskih bombi koje prenose razni projektili, atomskih mina — podvodnih i podzemnih, torpeda, artiljerijskih granata⁷ i dr.

Nuklearnim i termonuklearnim naoružanjem naoružani su svi vidovi oružanih snaga zemalja koje raspolažu atomskim sredstvima — i kopnena vojska, i ratno vazduhoplovstvo, i ratna mornarica. Danas je ono jedno od osnovnih sredstava za vođenje rata, glavno sredstvo podrške i obezbeđenja borbenih dejstava svih vidova u armijama velikih zemalja, naročito u armijama velikih sila.

Raketna tehnika i naoružanje. Proizvedena nuklearna i termonuklearna sredstva su zahtevala, a naučno-tehnička dostignuća na polju automatike, teleoptike, elektronike i proizvodnje specijalnih goriva su omogućila da se proizvedu nova prenosna sredstva za atomsko oružje koja će moći savladati veće razdaljine i biti jednostavnija, lakša i jeftinija od veoma skupe savremene strategijske avijacije. Proizvedene su rakete različite veličine, dometa i prenosne snage.

Iako su rakete poznate i u ranijoj istoriji, do njihove značajnije primene u vojne svrhe nije došlo sve do drugog svetskog rata, kada su našle primenu u vidu popularnih sovjetskih »kaćuša« i neusavršenih nemačkih raketa »V-1« i »V-2«. Mada su »kaćuše« bile snažna podrška streljačkim i oklopnim jedinicama sovjetske armije, u drugom svetskom ratu one nisu imale osnovnu, a još manje presudnu ulogu u ispoljavanju vatrene moći sovjetskih oružanih snaga. Međutim, u periodu posle drugog svetskog rata proizvedeno je niz različitih tipova raketa po veličini, snazi i nameni, koje po svojim kvalitetima nadmašuju mogućnost svih do tada poznatih sredstava avijacije i artiljerije. Proizvedene su rakete najpre malog (do oko 500 km), zatim srednjeg (500 do 5.000 km) dometa,⁸ a već u avgustu 1957. godine Sovjetski Savez je objavio podatke da raspolaže i interkontinentalnim raketama. One su kasnije omogućile i uspešno lansiranje kosmičkih brodova, čime je ujedno i rešen problem savlađivanja svih daljina, tj. mogućnosti dejstva na svaki cilj na bilo kojoj tački Zemljine kugle.

Uporedo sa izgradnjom raketa srednjeg i interkontinentalnog dometa rešavan je i problem tačnosti pogađanja određenih ciljeva ovim projektilima. Prema objavljenim podacima danas je moguće postići takvu tačnost pogađanja da odstupanje od određenog cilja na udaljenosti od 12.500 km ne bude veće od 2 km. A to, s obzirom na razornu moć hidrogenskog punjenja, koje ove rakete uglavnom prenose, nije u stvari nikakvo odstupanje. Postignuta preciznost je još očiglednija

⁷ Do danas su poznati topovi kalibra 280 mm koji mogu koristiti atomske granate — dometa 30 km, težine 47 t, brzine gađanja 6 granata u jednom satu (proizvedeni u SAD). Prema novijim podacima ovi ustupaju mesto atomskim topovima manjeg kalibra. Tako po nekim podacima SAD uvode u naoružanje oruđa 175, a SSSR — 135 mm koja mogu upotrebljavati atomske granate.

⁸ 22. XI 1955. god. kod Omska u SSSR lansirana je raketa sa termonuklearnom bojevom glavom jačine nekoliko MGT koja je eksplodirala na 4.000 km udaljenosti (u rejonu Nove Zemlje) na visini od 50 km.

kad se ima u vidu mogućnost pogađanja raketama i ciljeva u vazduhu uključujući tu ne samo avione nadzvučnih brzina, nego i rakete. O postignutim rezultatima na tom području nedvosmisleno govore neki objavljeni podaci. Tako je 16. oktobra 1959. objavljena vest da je u SAD ispaljena prva antiraketa. 23. oktobra 1961. maršal Malinovski je na kongresu KP SS izjavio da je uspešno rešen problem uništavanja raketa u letu.

Tako je u raketama dobiveno novo oružje izvanrednih kvaliteta. Ono je postalo istovremeno taktičko, operativno i strategijsko oružje, neograničenog dometa, velike preciznosti. Ono je postalo univerzalno oružje koje se može upotrebiti za dejstvo i na ciljevima na zemlji (uključujući tenkove) i na ciljeve na moru, i na ciljeve u vazduhu. Može se lansirati sa nepokretnih rampi, i sa aviona, brodova i sa podmornica kada su zaronile.

Zbog velikih borbenih mogućnosti, raketna sredstva će u perspektivi nalaziti sve veću primenu i sve više ulaziti u naoružanje svih armija, a možda i potpuno zameniti klasičnu artiljeriju i pilotsku avijaciju.

Klasična ratna tehnika. Pored stvaranja uslova za proizvodnju novih, u ranijim ratovima neupotrebljivanih, atomskih i raketnih oružja, savremena naučno-tehnička dostignuća i stepen razvitka proizvodnih snaga omogućili su i revolucionarne promene u tzv. klasičnom naoružanju i ratnoj tehnici.

Korišćenje nuklearnih pogonskih grupa za podmornice i brodove, mlaznih i turbomlaznih motora za avione, usavršenih klipnih motora za kopnena transportna i borbeno sredstva, masovnije korišćenje aviona za transport trupa i materijala itd., izvanredno mnogo su povećali borbeno vrednost ovih sredstava.

Pored povećanih brzina (30—40 čvorova) savremeni brodovi i podmornice na atomski pogon mogu savladati veoma velika prostranstva bez popune gorivom. Tako nosač aviona na atomski pogon sa mašinskom grupom jačine od 200.000 KS i rezervom uranovog goriva od 40 tona, u kojoj ima svega 280 kg urana 235 može neprekidno ploviti punom brzinom 40 dana i noći i preći 28.000 milja, tj. 14 puta više nego brod iste klase sa običnim energetskim gorivom. Za 24 sata ovaj nosač aviona može preći 550—700 milja (1.000—1.300 km). Ili, američka podmornica »Nautilus« je u godini ispitivanja prešla 26.231 milju, od čega jednu polovinu pod vodom, bez popune gorivom.⁹

Ovo, uz naoružavanje brodova i podmornica lansirnim rampama, sa mogućnošću upotrebe atomskih bojnih glava, iz osnova je izmenilo borbeno sposobnost savremenih ratnih mornarica.

Mlazni i turbomlazni motori su omogućili da savremeni lovački avioni prema 600 km/č na kraju II svetskog rata dostignu danas nadzvučne brzine od 1 maha (Mig-19, F-100, itd. — najviše u upotrebi) od 2 maha (Mig-21, F-104, itd. — najsavremeniji) i brzinu penjanja od 50—100 m/sek. (brzinom od 1 maha), odnosno 120—200 m/sek. (brzinom od 2 maha). Bombarderi koji su početkom II svetskog rata dostizali

⁹ N. Gođejev, kap. I ranga, *Savremene snage i sredstva mornarice i njihova borbeno primena.*

brzinu od 500 km/č, danas dostižu brzine od 1.000 km/č (najviše u upotrebi), pa čak i do 2 maha (B-58). I kada se ovome dodaju povećane visine leta (do 15 i 20 km),¹⁰ mogućnost snabdevanja gorivom u vazduhu, osposobljavanje aviona za dejstvo pod uslovima slabe vidljivosti, zaključak o poboljšanim kvalitetima savremene avijacije se sam po sebi nameće.

Oklopna sredstva, snabdevena infracrvenim uređajima za kretanje i gađanje noću i po nepovoljnim vremenskim uslovima, kao i stabilizatorom za gađanje u pokretu postala su najmoćnija sredstva za vođenje borbe na kopnu, naročito u uslovima vođenja rata atomskim sredstvima u kojim jedino tenk i oklopni transporter mogu uspešno da savlađuju kontaminirane prostore.

Domet, preciznost i brzina gađanja artiljerijskih oružja je povećana, a naročito PAA, koja je dobila radare i računске mašine velike brzine i preciznosti.

Sredstva veze i komandovanja su proizvodnjom tranzistorskih uređaja i drugih elektronskih aparata i mašina postala nezamenljiva u brzom prikupljanju podataka i prenošenju odluka i naređenja kod komandi svih stepena.

Sve to pokazuje da je razvoj i ovih, tzv. klasičnih borbenih sredstava, bio usmeren ka povećanju njihove uništavajuće moći u operativnim i taktičkim razmerama.

Dakle, u celini, stvorena su borbena sredstva ogromne rušilačke moći kojima se mogu dostići svi ciljevi na svim kopnenim, pomorskim, vazдушnim, a dobrim delom i kosmičkim prostranstvima. Sredstva kojima je moguće razoriti i uništiti sva dosadašnja dostignuća ljudskog roda i koja stalno prete da za takvo uništenje budu i upotrebljena.

No, razume se, po starom pravilu, za svako sredstvo stvara se i protivsredstvo. Tako je i savremena nauka i tehnika omogućila i proizvodnju protivsredstava. Ali ona ne mogu potpuno isključiti upotrebu sredstava razaranja, već eventualno samo otežati i umanjiti njihovu efikasnost. Otuda protivsredstva koja mogu dovesti do prevremene eksplozije ili do promašaja cilja pri upotrebi nuklearnih oružja mogu eventualno umanjiti samo efekte razornog i toplotnog, ali ne i radioaktivnog dejstva. Zato je to sve ipak samo spoljni odraz koji ne menja suštinu stvari.

Zbog takvih kvaliteta savremene ratne tehnike danas se više ne postavlja kao prvo i osnovno pitanje kako voditi rat, nego, pre svega, da li je s tim sredstvima uopšte moguće voditi rat sa izgledom na postizanje nekih ciljeva.

Savremena ratna tehnika i apsurdnost rata. Zato, kolikogod savremena ratna sredstva, zbog svoje usavršenosti i rušilačke moći, naročito zbog nagomilavanja, predstavljaju stalnu pretnju miru i mogućnost da svet bude svakog momenta doveden u situaciju da budu uništena sva njegova dobra, čitava civilizacija se javlja kao veoma značajan argument protiv rata i dovodi rat do apsurdna.

Izgleda da se u savremeno doba ostvarila Lenjinova predviđanja, o kojima piše Krupskaja u svojim sećanjima, da savremena teh-

¹⁰ M. Stanišić, *Lovačka avijacija u sistemu PVO*, *Vojno delo* br. 3/62.

nika (savremena u Lenjinovo doba — primedba B. B.) sve više pomaže rušilačkom karakteru rata i da će doći vreme kada će rat postati toliko rušilački da će postati uopšte nemogućan. Ta predviđanja u današnjoj ratnoj tehnici i naoružanju nalaze svoju potvrdu i to, možemo reći, ne samo u rušilačkoj moći savremene tehnike i naoružanja.

»Razorno nuklearno oružje«, kaže drug Tito, »od kada su njegovi inicijatori očekivali da će ih učiniti gospodarima ljudske sudbine u celom svetu, zarobilo je najpre njih same. Ono je postalo sredstvo koje prijeti da uništi i svoje vlastite tvorce. Slijepa snaga ratnih mašina, naoružanih tim oružjem, iskočila je iz okvira klasičnih računica koje su rat smatrale produženjem politike drugim sredstvima. Zamišljeno kao oružje pobjede, ono se pokazalo jedino kao oružje razaranja i sveopšteg poraza, kao oružje rata bez pobjednika.«¹¹

Lenjinova predviđanja i mišljenje druga Tita sve više potvrđuju današnja zbivanja.

Izdaci za ratnu tehniku — nesnošljiv teret za nacionalne privrede. Pre svega, materijalni izdaci za savremenu ratnu tehniku i naoružanje postali su teret koji veoma teško podnose nacionalne privrede ne samo siromašnih i nedovoljno razvijenih zemalja, nego čak i nacionalne privrede visoko razvijenih zemalja, uključujući tu i današnje ekonomske i vojne supersile kao što su SAD i SSSR.

Usavršavanje ratne tehnike i naoružanja stalno poskupljuje proizvodnju ovih sredstava. Dok je, na primer, bombarder »martin« iz 1920 god. koštao 38.000 dolara, B-29 iz drugog svetskog rata 680.000 dolara, dotle savremeni B-52 staje 8,5 miliona dolara, a najsavremeniji B-58 17,6 miliona dolara.¹²

Pored poskupljenja svakog pojedinog primerka, treba imati u vidu da se skraćuje ciklus zamene naoružanja i ratne tehnike. Tako, dok se puška modela 1777. god. s malim popravkama upotrebljavala 80 godina, a puška modela 1886. godine polovinu od ovog roka, dotle je puška modela 1916. godine zastarela posle svega 10 godina, a streljačko oružje iz 1929. godine bačeno je u staro gvožđe posle svega 6 godina.¹³

Poskupljenje proizvodnje savremene ratne tehnike i naoružanja, uz skraćenje ciklusa njegove zamene i kvantitativno povećanje ovih sredstava, povećalo je do neviđenih razmera ukupne izdatke koje savremeni svet troši na naoružanje i ratnu tehniku. Oni danas prelaze godišnji iznos od 120 milijardi dolara, odnosno iznose oko 9,4% ukupnog bruto proizvoda u svetskim razmerama,¹⁴ što predstavlja, verovatno više od polovine ukupnih investicija koje čovečanstvo koristi svake godine. Pri tome treba imati u vidu činjenicu da se u retko kojoj zemlji ovi podaci daju u tačnim iznosima, te je sasvim realna pretpostavka da su se godišnji izdaci za naoružanje i ratnu tehniku peli do iznosa od oko 150 milijardi dolara, a možda i do 200 milijardi dolara kako su predviđali pojedini pisci. Jer, činjenica je da su samo SAD u 1962. godini na

¹¹ Tito, *Borba za mir i međunarodnu saradnju*, knj. VI, str. 38.

¹² *Vojna strategija* Sokolovskog i drugih autora.

¹³ L. Nechin, *Ardant du Rieg*, Paris, str. 187.

¹⁴ Podaci prema studiji *Razoružanje i privreda* izdatoj u Njujorku, objavljeni u *Politici* od 16. VII 1963. godine.

ova sredstva utrošila preko 60 milijardi dolara ili da Francuska u ovoj godini predviđa vojne izdatke od 25 milijardi novih franaka. Zato podatke o izdacima za naoružanje u iznosu od preko 120 milijardi dolara godišnje treba smatrati i danas realnim iako je objavljeno smanjenje tih izdataka u SSSR i SAD.

Prema tome, danas se za naoružanje izdaje dnevno oko 328 miliona dolara. Koliko je to mnogo možda će najbolje pokazati podaci o dnevnim rashodima zaraćenih strana u prvom i drugom svetskom ratu. Prema objavljenim podacima zaraćene strane su dnevno trošile:

— u oktobru — decembru 1914. god.	1,000.000 funti sterlinga,
odnosno	2,800.000 dolara
— u oktobru — novembru 1918. god.	6,500.000 funti sterlinga
odnosno	18,200.000 dolara
— u oktobru — decembru 1939. god.	6,200.000 funti sterlinga
odnosno	17,360.000 dolara
— u januaru — martu 1944. god.	17,500.000 funti sterlinga
odnosno	49,000.000 dolara ¹⁵ .

To znači da se danas, u mirno doba, za naoružanje daje dnevno 6,6 puta više nego u ratnoj 1944. godini, odnosno 4 puta više ako se dolari i funte računaju po zvaničnom kursu iz 1946. godine (1:4,8).

Tako danas imamo takvu situaciju da se za naoružanje i ratnu tehniku izdaje godišnje 40 dolara po glavi svakog živog ljudskog bića u svetu, a da se istovremeno u više od 16 zemalja ostvaruje nacionalni dohodak koji je manji od 100 dolara po glavi stanovnika. I da paradoks bude veći u trinaestogodišnjem periodu (od 1946. do 1959. god.) za finansiranje nerazvijenih područja je data pomoć od svega 28 milijardi dolara i to tako da u zemljama sa dohotkom ispod 100 dolara ona nije u ekonomskoj 1958/59. godini iznosila više od 3,1 dolar po glavi stanovnika.¹⁶

I dok je, na jednoj strani, savremena nauka i tehnika rešila problem leta u kosmos i pronašla kako se mogu uništiti sva ekonomska i kulturna dobra čovečanstva, dotle politika nije stvorila uslove da se pomognu milioni ljudi koji žive u bedi i nemaštini, pa čak i umiru od gladi.

Ove činjenice tim više padaju u oči kada se zna da i pored velikih izdataka za naoružanje i ratnu tehniku, gotovo nema u današnje vreme ni jedne zemlje čije oružane snage u pogledu naoružanja idu u potpunosti u korak sa razvitkom ratne tehnike i naoružanja.

Proces usavršavanja ratne tehnike i naoružanja je, kao što smo videli, vanredno brz. Dok je usavršavanje puške sa izolucenom cevi trajalo preko 300 godina, proces proizvodnje prve atomske bombe osvojen je za svega 6 godina (1939—1945), a termonuklearne za 7 godina (1945—1952).

¹⁵ Podaci u funtama su dati po A. M. Aleksejevu, *Ratne finansije kapitalističkih država*, str. 38. Preračunavanje u dolarsku vrednost izvršeno je po kursu 1:2,8 na osnovu *Leksikona spoljne trgovine*, izd. Trgovinske komore FNRJ, 1951. godine, str. 84.

¹⁶ M. Hubeny, *Novine u finansiranju nerazvijenih zemalja*, *Međunarodna politika* br. 272-3/1961. god. str. 9.

Na taj način ono što je danas u ratnoj tehnici i naoružanju naj-savremenije već sutra postaje relativno zastarelo.¹⁷ Zbog toga naj-savremenijom ratnom tehnikom i naoružanjem i vodeće sile sveta (SAD i SSSR) jedva stižu da naoružaju samo ograničen broj svojih najelitnijih jedinica koje su isturene u prve ešelone i kojima su predviđeni i dodeljeni najteži i najodgovorniji zadaci u slučaju eventualnog izbijanja rata. To možda najbolje potvrđuje i činjenica da su, na primer, SAD odustale od serijske proizvodnje super modernog strategijskog aviona B-70, koji staje 136 miliona dolara.

Međutim, kada se ove činjenice prenesu na teren drugih zemalja, čiji je ekonomski potencijal manji, onda je zaključak o nemogućnosti podnošenja tereta vojnih izdataka u savremeno doba za nacionalne privrede svih zemalja u današnjem svetu još ubedljiviji.

Tako, na primer, niko danas ne osporava činjenicu da Velika Britanija, koja još uvek ima status velike sile, ima nesavremenu, zastarelu strategijsku avijaciju i da nema ekonomske mogućnosti da je modernizuje. To ju je i prisililo da pristane na diktat SAD u pogledu sredstava prenošenja atomskih projektila (poznati sporazum »Polaris«).

Svi ovi podaci, sami po sebi, nameću pitanje: koja bi privreda bila u stanju da podnese teret izdataka u vojne svrhe koje bi nametnuo jedan savremeni rat u kome bi se ovi »mirnodopski«, i onako preveliki, izdaci nesrazmerno mnogo povećali? I, posebno, ako bi već privreda neke zemlje i bila u stanju da izdrži takve izdatke u vojne svrhe, da li bi se ti izdaci ekonomski opravdali? A to pitanje je vrlo značajno u sagledavanju društveno-ekonomske svrhe svakog, pa i savremenog rata.

Društveno-ekonomska svrha rata. Naime, opšte je poznato da su svi ratovi kroz čitavu istoriju ljudskog društva u krajnjoj liniji, vođeni radi postizanja određenih ekonomskih ciljeva: da se zarobi potreban broj robova koji bi proizvodili za robovlasnike; da se osvoji novo zemljište za feudalce; da se osvoje nova područja bogata sirovinama i jeftinom radnom snagom; da se otmu ekonomske pozicije iz ruku malobrojne vladajuće klase, itd. Dakle, svaki rat je bio »sredstvo« za postizanje određene »ekonomske svrhe«.

Pošto dosadašnja istorija ljudskog društva ne zna za rat radi rata, već samo za ratove kojima je jedan od osnovnih ciljeva bio »ekonomska svrha«, pitanje ekonomske opravdanosti rata u savremeno doba je isto-vremeno i jedno od suštinskih pitanja rata i mira, pa prema tome, i pitanje u kome se može naći jedan od odgovora da li je rat u savremeno doba neizbežan, da li je on društveno opravdan, odnosno da li se na današnjem stepenu razvitka ljudskog društva mogu ratovi eliminisati iz društvene prakse. Dovoljno je, makar samo i letimično, sagledati neke podatke o ratovima i novijoj istoriji našeg društva, pa da se dođe do nedvosmislenog zaključka da nema u savremeno doba rata koji bi se ekonomski isplatio. Svaki dosadašnji rat stajao je čovečanstvo ne samo

¹⁷ Zastarelost oružja je relativna, jer se i danas može uspešno boriti čak i hladnim oružjem, a da se i ne govori o, recimo, pušci i drugom streljačkom naoružanju koje može biti u određenim uslovima efikasnije od atomskog. Zato je ovde pojam zastarelo upotrebljen uslovno u smislu poređenja sa novijim, modernijim i savremenijim koje nauka i tehnika stalno stvaraju, dakle, u smislu poređenja sa najsavremenijim.

ogromnih ljudskih žrtava koje se, sasvim opravdano, ističu uvek u prvi plan nego i takvih materijalnih žrtava koje čak i u uslovima primene samo klasičnog naoružanja dovode u pitanje ekonomsku opravdanost tih ratova.

Dok je, na primer, u rimskim ratovima uništenje jednog neprijateljskog vojnika koštalo oko 0,75 dolara u prvom svetskom ratu su se ti izdaci popeli na 21.000 dolara, da bi u drugom svetskom ratu iznosili oko 75.000 dolara.^{17a} Ili dok je prvi svetski rat koštao oko 200 milijardi dolara, dotle je drugi svetski rat koštao 20 puta više, tj. oko 4.000 milijardi dolara.¹⁸ A koliko bi ovi izdaci iznosili u eventualnom novom svetskom ratu, ako bi se ovako progresivno povećanje nastavilo (a istorija ratova pokazuje da je svaka nova ratna tehnika te izdatke povećavala), danas se može samo pretpostavljati.

No, ovi podaci, iako sami za sebe dovoljno govore, još uvek ne daju potpunu sliku. Stoga je potrebno sagledati i neke opšte podatke o poslednjem, drugom svetskom ratu.

Ne ulazeći u rezultate drugog svetskog rata u pogledu ostvarenja postavljenih ratnih ciljeva, bilo da se radi o onima koji su svet uvukli u ratnu katastrofu radi sprovođenja svojih osvajačkih planova, bilo da se radi o onima koji su se od osvajača branili, danas je već opštepoznato da se taj rat »čisto ekonomski« nije gotovo nikome isplatio — ni agresoru, ni branioocu.

Iz drugog svetskog rata privrede svih zemalja učesnica (sem jednog izuzetka) izašle su u velikoj meri oštećene. Poraženu Nemačku on je koštao 60%, a pobednike: Veliku Britaniju 30%, SSSR 40% izgubljenog nacionalnog bogatstva.¹⁹

Međutim, svi materijalni gubici učesnica u ratu se nisu završili sa okončanjem rata. Oni su se, možda još i više, ispoljavali u dugom periodu posle rata utičući, pre svega, na nivo proizvodnje. To, uostalom, najbolje potvrđuje činjenica da je, na primer, u Francuskoj 1946. god. proizvodnja bila za 54%, a u Nemačkoj za 66% manja nego predratna.²⁰ Materijalnu vrednost te štete nije, međutim, niko izračunao, a teško je verovati da se ona precizno i može izračunati.

Dakle, kao što vidimo, iz rata su izišli privredno osiromašeni i agresor i branilac, i pobeđeni i pobednik. Jer, ratna razaranja su bila takva da pobedniku nije mogla nadoknaditi gubitke nikakva ratna odšteta koju je plaćao još više razoreni pobeđeni. Ratna šteta je, kao što se vidi, bila nenadoknadiva.

Ekonomski prosperitet u drugom svetskom ratu doživela je samo jedna zemlja učesnica: SAD i to zahvaljujući isključivo specifičnim uslovima koji su proizašli iz geografske udaljenosti od ratišta i dotadašnje politike izolacionizma, što je sve uslovlilo kasno, sporo i relativno veoma malo neposredno angažovanje u ratu.

U savremenom ratu, međutim, kao što smo videli, ne bi bilo nedostižne tačke na našoj planeti, pa otuda ni mogućnosti za bilo koju zemlju

^{17a} *Vojno delo* br. 1/62, str. 96.

¹⁸ *Dokumenti današnjice*, br. 35/63, str. 14.

¹⁹ Lj. Petrović, *Vojno delo* br. 1/63.

²⁰ *Dokumenti današnjice*, br. 35/63, str. 15.

da bude daleko od ratišta i time pošteđena od ratnih razaranja, a politiku izolacionizma je odbacio privredni razvitak u samim SAD. Time su nestali specifični uslovi koji su SAD stavljale u poseban, u izvesnom smislu »povlašćen«, položaj u proteklim svetskim ratovima. Otuda danas ni nosioci politike u SAD, pa ni najreakcionarniji krugovi, ne mogu više računati na mogućnost da će njihova zemlja u eventualnom ratu ostati po strani, van ratišta, da će privreda zemlje ostati nerazorena i da će zahvaljujući ratu, liferacijama oružja i ratne tehnike drugima, ostvarivati ogromne profite kao u poslednjem svetskom ratnom sukobu.

Sve to još jednom potvrđuje zaključak da je ekonomska računica u eventualnom novom svetskom ratnom sukobu očigledno izgubljena za sve, dakle, i za one koji su je u prethodnom ratu imali.

Ako, međutim, nema ekonomske računice, ako niko ne može iz rata izvući neku ekonomsku korist, onda se postavlja pitanje kakve bi ratne ciljeve imao onaj ko bi danas pošao u rat, dakle, zašto i zbog čega bi se vodio rat? »Jer bi«, ističe drug Tito, »u eventualnom sukobu zbog razorne snage postojećih oružja, čak i pobjeda, kad bi bila moguća, imala iste i materijalne i društveno-političke posljedice kao i totalan poraz.«²¹ Otuda kineski »proračun« da bi: »Na ruševinama uništenog imperijalizma narodi... neverovatnom brzinom podigli civilizaciju hiljadu puta uzvišeniju nego što je ona u kapitalističkom uređenju, i izgradili... svoju zaista sretnu budućnost«,²² očigledno ne bazira na stvarnosti i sagledavanju stvarnih mogućnosti i perspektiva. Mogućnost da bude uništen i pretvoren u ruševine za imperijalizam je isto toliko realan koliko i za socijalizam, pošto se »atomska bomba... ne pridržava klasnog principa — ona uništava svakoga ko se nađe u sferi njenog razornog dejstva.«²³ Poznato je da atomskim bombama ne raspolažu samo socijalističke zemlje već i imperijalističke sile i to, kao što smo videli, u približno jednakim količinama i približno istog kvaliteta, pa su otuda i socijalističke snage i zemlje jednako ranjive kao i imperijalističke. Zbog toga, drug Kardelj i podvlači: »Nova, strahovito razarajuća vojna tehnika, koncentrisana i raspoređena u dva pola dominantne svetske suprotnosti uspostavila je specifičnu ravnotežu između materijalnih snaga oba pola. Ravnoteža se sastoji u tome da razorna snaga eventualnog budućeg svetskog rata čini da i pobjeda i poraz donose gotovo jednake materijalne i društveno-političke posledice.«

Jer, u situaciji kada svet raspolaže atomskim oružjem velike rušilačke moći u gotovo neograničenim količinama (računa se da ukupna količina atomskih stokova odgovara razornoj moći 100—200 tona klasičnog eksploziva po glavi svakog živog ljudskog bića današnjeg sveta),²⁴ teško je — ako već nećemo reći i nemoguće — pretpostaviti da bi rat

²¹ Tito, *Ekspoze u OUN* 22. X 1963. god. *Politika* 23. X 1963.

²² Članak u kineskom listu *Crvena zastava* objavljen aprila 1960. god. ušao kasnije i u zbornik *Neka živi lenjizam*.

²³ *Otvoreno pismo CK KPSS, Borba* od 16. VII 1963. god.

²⁴ Podaci o tom pitanju objavljeni u raznim publikacijama se razlikuju i kreću u granicama od 80 do 200 tona. Ovde nisu dati određeno zato što se može pri ovakvom proračunu polaziti od različitih podataka. Pri osnovi da svet raspolaže sa 300.000 MGT eksploziva i da ima 3 milijarde stanovnika izlazi da na glavu svakog stanovnika ima 106 tona eksploziva.

stvorio uslove za bilo kakvu budućnost, a još manje za svetlu socijalističku budućnost. Ako bi neko i bio spreman da prihvati pretpostavku da će pola stanovništva ipak preživeti ratnu katastrofu, da će preživeli biti oslobođeni posledica radijacije nuklearnih eksplozija (a to može da pretpostavlja samo mašta), onda se nameće pitanje šta novo i bolje donosi socijalizam ako on svesno žrtvuje polovinu svojih ljudi da bi druga polovina »lepše« i »srećnije« živela. Očigledno je da takav socijalizam nikome ne treba, da uništeni svet ne bi mogao stvoriti nikakav ni materijalni ni društveni progres.

»Svetski sukob vođen termonuklearnim oružjem«, kaže Toljati u referatu na X kongresu Komunističke Partije Italije, »značio bi, dakle, da bi na području verovatno zaraćenih strana, na području koje danas obuhvata, manje ili više, ceo svet, bili uništeni svi centri civilizacije, a ne zna se pouzdano da li bi, posle takvog uništenja, i dalje postojali uslovi za život preživelih. Čovečanstvo bi, verovatno, vekovima živelo slomljeno užasnim bolestima pre nego što bi moglo da učini bilo kakav pozitivan korak napred. Pred takvom perspektivom izlišno je čak i diskutovati o tome kakva bi, što se društvenog uređenja tiče, mogla da bude orijentacija ovog ostatka ljudske vrste«.

Otuda, razorna moć savremene ratne tehnike, posebno nuklearnog i termonuklearnog oružja, upućuje samo na jedan jedini izlaz iz današnje situacije. Taj izlaz sigurno nije u orijentaciji na rat.

Šta bi značila preorijentacija izdataka za naoružanje na korisne investicije može se najbolje uočiti kroz samo nekoliko podataka, od mnogo njih, koje daje američki profesor Melman u studiji »Trka mira«: Baza za interkontinentalne rakete u Omahi, država Nebraska — košta 250 miliona dolara. Ekvivalentna vrednost ove baze je visoka brana u Dallasu, država Oregon, koja je dugačka 1,5 milju i daje 1,730.000 kwh električne energije i omogućava irigaciju i navigaciju; izgradnja nosača aviona »Constellation«, uključujući opravku posle požara, košta 275 miliona dolara dok je za razvitak depresionih područja SAD 13. maja 1960. godine izglasano 250 miliona dolara; za fabriku oružja mornarice u Washingtonu D. C. dato je 104,616.180 dolara. Ekvivalentat — 26 novih bolnica sa po 160 kreveta, od kojih svaka staje 4 miliona dolara; podmornica sa projektilima »Polaris« košta 105 miliona dolara, bez projektila, a sa 16 projektila još 16 x 1,100.000 dolara. Vladin program pomoći inostranstvu u slučaju gladi iznosi 104,095.000 dolara plus transport 25 miliona dolara; svaki avion tipa B-52 košta 8 miliona dolara, odnosno 8 raketa »atlas« po 13,7 miliona svaka. Program za dečiju ishranu u školi koji obuhvata 14 miliona dece staje 110 miliona dolara.

Ovim podacima komentar verovatno nije potreban. Mogućnosti za privredni razvoj sveta, kada bi se ova sredstva ulagala u podizanje životnog standarda i u pomoć nerazvijenim zemljama, su nenadoknadive. Za SAD bi to značilo stvaranje boljih uslova života za 32 miliona ljudi. Za nerazvijene zemlje, ako bi im se međunarodna finansijska pomoć povećala za svega 5—10% sadašnjih izdataka za naoružanje, to bi značilo mogućnost da barem podignu stopu godišnjeg privrednog rasta sa 1%, koliko ona sada iznosi, na 4% koliko ona iznosi za razvijene zemlje.²⁵

²⁵ J. Stanovnik: *Koliko košta rat*, »Dokumenti današnjice« br. 22, str. 57 i 58.

Za socijalističke zemlje to bi značilo oslobodenje ogromnog tereta izdataka za naoružanje i ulaganje svih ovih sredstava u brži privredni razvoj i podizanje životnog standarda radnih ljudi.

Mogućnost opšteg uništenja — mobilizator antiratnog raspoloženja. Politici mira, politici aktivne koegzistencije, kao jedino pravilnoj orijentaciji, doprinosi razorna moć savremene ratne tehnike još na jedan specifičan način. Naime, rušilačka moć tog naoružanja i tehnike utiče i na ljudsku svest, i na stvaranje antiratnog raspoloženja i na taj način doprinosi jačanju fronta mira u koji se uključuju svi koji su svesni te rušilačke moći, pa i bez obzira na to da li pripadaju ovoj ili onoj klasi i ovoj ili onoj političkoj grupaciji. Jer, saznanje o rušilačkoj moći savremenog atomskog oružja može predstavljati i danas već predstavlja činioaca koji se pokazuje jačim od razlika u pogledu na svet, pa čak i od suprotnosti u materijalnim interesima. »U borbi za izbegavanje rata ujedinjaju se sve miroljubive snage. Po svom klasnom sastavu i po svojim klasnim interesima one se razlikuju. Ali njih može ujediniti borba za mir, za sprečavanje rata«. ²⁶

Saznanje o katastrofalnosti eventualnog novog svetskog rata postaje značajan saveznik progresivnih snaga u jačanju i okupljanju svih antiratnih snaga današnjeg sveta u jedinstveni front mira. I na ovom primeru se, dakle, ostvaruju Lenjinova predviđanja da će rušilački karakter rata, uz ostale neophodne uslove, olakšati borbu progresivnih snaga protiv rata.

Iz svega ovoga proizilazi da je rušilačka moć savremenog naoružanja dovela sve ljude pred dilemu: rušilački rat koji će uništiti sve što je čovek u svojoj mukotrpoj borbi kroz istoriju stvorio, ili mir koji će obezbediti srećnu budućnost ovoj i svim narednim generacijama ljudskog roda. Teško je pretpostaviti da će se svet opredeliti za onu prvu alternativu.

No, i pored toga što sve navodi na zaključak da su objektivno sazreli uslovi da se rat eliminiše iz društvene prakse kao sredstvo rešavanja međunarodnih suprotnosti, ne sme se nikako zanemariti činjenica da u savremenom svetu još uvek postoje snage imperijalizma i reakcije. One, iako su malobrojne, raspolazu velikim materijalnim mogućnostima i imaju još uvek znatan uticaj na međunarodne odnose. Njihova orijentacija na politiku sa pozicija sile u kojoj vide mogućnost kakvog takvog obezbeđenja svojih ekonomsko-političkih interesa predstavlja stalnu pretnju mira i opasnost da čovečanstvo bude uvučeno u ratnu katastrofu. Zato progresivne snage — sve dotle dok postoje snage imperijalizma i reakcije i dok one raspolazu oružjem strahovite rušilačke moći — istovremeno sa borbom za mir moraju da rade na jačanju svoje vojne moći, svojih odbrambenih snaga što u sadašnjim uslovima predstavlja jednu od vrlo značajnih garancija mira u svetu.

Pukovnik

Branko BOSANAC

²⁶ Otvoreno pismo CK KPSS, »Borba« od 16. VII 1963. god.